

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/101/227-233>

Səmənnaz Yusifli
Milli Aviasiya Akademiyası
magistrant
semennazyusifli2000@gmail.com

BƏLƏDİYYƏLƏRİN YERLİ ƏHALİYƏ GÖSTƏRDİYİ XİDMƏTLƏRİN ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Bu məqalədə bələdiyyənin anlayışı və əsas xüsusiyyətləri, yerli əhaliyə göstərdiyi xidmətlər və onların keyfiyyət səviyyəsi araşdırılmışdır. Araşdırmada əhalinin bələdiyyələr tərəfindən təklif olunan yerli özünüidarəetmə xidmətlərini necə qəbul etdiyini və xidmət keyfiyyətindən məmnunluq səviyyəsini müəyyən edən əsas amillər tədqiq olunmuşdur.

Həmçinin yerli özünüidarəetmə orqanlarının göstərdiyi xidmətlərlə əlaqədar ədəbiyyatda ən çox istifadə olunan xidmət keyfiyyəti ölçüləri barədə məlumat verilmişdir. Bu məqalədə Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarəetmənin inkişafı üçün gözlə biləcək işlər haqqında təkliflər irəli sürülmüşdür. Əsərdə, həmçinin yerli özünüidarəetmənin Türkiyə təcrübəsi barədə də məlumat verilmişdir. Eyni zamanda bu institut barədə müqayisəli təhlil aparılmışdır. Məqalədə mövzuya uyğun olaraq qanunvericilik materiallarından da istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: bələdiyyə, demokratiya, xidmət, əhali, yerli, özünüidarəetmə, idarəçilik, qanun

Semennaz Yusifli
National Aviation Academy
master student
semennazyusifli2000@gmail.com

The importance of services provided by municipalities to the local population

Abstract

In this article, the definition and main characteristics of the municipality, the services it provides to the local population and their quality level are examined. In the research, the main factors determining how the population accepts the local self-government services offered by the municipalities and the level of satisfaction with the service quality were studied. Also, information on the most commonly used service quality measures in the literature related to the services provided by local self-government bodies is provided. In the research work, the attitude was also expressed by referring to the studies in a number of research works related to the mentioned topic. In this article, suggestions are put forward about what can be done for the development of local self-government in the Republic of Azerbaijan. The work also provides information on the Turkish experience of local self-government. At the same time, a comparative analysis of this institute was conducted. In accordance with the topic, legislative materials were also used in the article.

Keywords: municipality, democracy, service, population, local, self-government, management, law

Giriş

“Dəyişməyən tək şey dəyişimin özüdür” şüarının hakim olduğu müasir dövrdə, insanların həyat tərzini, gözləntiləri və ehtiyaclarını ödəmək üsulları keçmişlə müqayisədə çox dəyişib. Daim dəyişən mühitin təsirinə məruz qalan insanlar da ətraf mühitə təsir etməyə çalışırlar. Bu gün dövlət və biznes idarəçiliyi dəyişir və bu dəyişikliklərdən ən mühümü fərdlərin gündəlik həyatında özünü göstərir. Gözləntilər və gözləntilərə cavab vermə üsulları dəyişir. Bu baxımdan qiymətləndirildikdə insanların sonsuz tələbatlarının ödənilməsində ictimai xidmət təminatçılarının, xüsusən də yerli

özünüidarəetmə orqanlarının funksionallığı və əhəmiyyəti danılmaz bir fenomendir. Bələdiyyələrin göstərdiyi xidmətlər insan həyatının əvəzedilməz hissəsi olan çörək, su və hava qədər önəmlidir. Bələdiyyə xidmətlərindən həyatın hər bir mərhələsində birbaşa istifadə olunur və bu xidmətlərin olmaması və ya lazımi səviyyədə olmaması səbəbindən insanların həyatı üçün düzəlməz təhlükələr yarana bilər.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən yerli öznüidarəetməni bələdiyyələ həyata keçirir (1).

Yerli öznüidarəetmə orqanları bütün ölkələrdə dövlət idarəçiliyinin mühüm və əvəzedilməz elementini təşkil edən qurumlardır. Bir ölkədə yerli öznüidarəetmə orqanlarının gücü və effektivliyi həmin ölkədəki demokratiyanın səviyyəsi ilə sıx bağlıdır (Əsgərov, 2010). Yerli hökumətlər demokratiya üçün vacib olmaqla yanaşı, həm də yerli xidmətlərin icrasında səmərəliliyin və effektivliyin təmin edilməsində əvəzedilməz qurumlar hesab olunurlar. Hesabatlı, demokratik, şəffaf, proqnozlaşdırıla bilən və yaxşı idarəetmə prinsiplərinin üstünlük təşkil etdiyi yerli idarəetmə strukturunun yaradılması üçün yerli idarələrdə restrukturizasiya işləri daim diqqət mərkəzindədir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qəbul olunmuş mühüm qanunlar, hüquqi-normativ aktlar, beynəlxalq normalar bələdiyyələrin hüquqi bazasını formalaşdırıb və yerli öznüidarəetmə orqanlarının səmərəli fəaliyyəti üçün hərtərəfli şərait yaradır. Bu sənədlərdə demokratik prinsiplərin, insan hüquq və azadlıqlarının geniş əks olunması ölkədə yerli demokratiyanın genişlənməsinə, əhalinin öznüidarəetmənin mütərəqqi formalarından hərtərəfli istifadə etməsinə, yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllində hər bir insanın iştirakına imkan verir. Bu kontekstdə yerli öznüidarəetmələri tənzimləyən əsas qanunlara yenidən baxılaraq, daha da inkişaf etdirilərək, bugünkü şəraitə uyğun, müasir idarəetmə prinsiplərinə əsaslanan, inzibati proseslərdə vətəndaş iştirakına önəm verən yerli idarəetmə yanaşmasının həyata keçirilməsi mühüm məqamlardandır. Bu məqsədə nail olmaq üçün əhəmiyyətli addımlar atılmağa cəhd edilsə də tam nəticəyə hələ ki, nail olmaq mümkün olmamışdır. Arzuolunan nəticələrin əldə edilməsində isə yerli öznüidarəetmə orqanlarının yerli əhali ilə sıx təmasda olması, onlarla əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərməsi, problemləri ilə daimi olaraq maraqlanması, yerli əhalinin görülmüş tədbirlərdən məmnun qalması vacib nüansdır. Bu baxımdan deyə bilərik ki, cəmiyyətin demokratik əsaslarla idarə edilməsində ən vacib göstəricilərdən biri də yerli öznü idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin şəffaflığı, operativliyi və düzgün qurulmasıdır.

Azərbaycan Respublikasında bu institutun fəaliyyəti ilə bağlı 1999-cu ildə qəbul edilən “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu bu sahədə ən əhəmiyyətli aktlardandır. Bu qanunu tələblərinə riayət edilməsi və son illərdə bələdiyyələrlə əlaqədar yaranan problemlərin həlli üçün görülən tədbirlərin icrasını təmin etmək məqsədi ilə həyat keyfiyyəti, xidmət keyfiyyəti və vətəndaş məmnunluğu anlayışları son illərdə bələdiyyələr üçün daha vacib anlayışlara çevrilməkdədir (Seyidov, 2003).

Yerli öznüidarəetmə orqanlarının üzərində məsul olduqları vətəndaşların ehtiyaclarını, gözləntilərini və tələblərini nə dərəcədə ödəyə bilməsinin qiymətləndirilməsi də bələdiyyələrin gələcək planlaşdırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bələdiyyələr vətəndaşlara keyfiyyətli xidmət göstərə bildikcə uğurlu sayılırlar. Bələdiyyələrin təklif etdiyi xidmətin keyfiyyətini ölçən xidmətdən yararlanan vətəndaşlardır. Gözləntilərə uyğun olaraq xidmət keyfiyyəti vətəndaşdan vətəndaşa dəyişir. Gözləntilər insanın təhsil səviyyəsi, gəlir səviyyəsi və sosial səviyyəsindən asılı olaraq dəyişir.

Bələdiyyə Fransada “municipalite”, İngiltərədə “municipality”, köhnə termin olaraq isə “şəşəmaneti” olaraq istifadə edilən bir anlayışdır (Straşun, Abdullayev, 2001). Müasir mənada bələdiyyə “müəyyən ərazidə - kənddə, şəhərdə yaşayan əhalinin ümumi yerli ehtiyaclarını ödəməkdən məsul olan, qanunla müəyyən edilən səlahiyyətlərə malik olan və qərar qəbuledici orqanları ictimaiyyət tərəfindən seçilən yerli idarəetmə vahidi” kimi müəyyən edilir.

“Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit olunmuş tərifi görə bələdiyyə; qanunla müəyyən edilmiş ərazi hüduqları daxilində yerli öznüidarəetmə formasıdır. Bələdiyyənin öz mülkiyyəti və yerli büdcəsi olur və o, Azərbaycan Respublikasının

Konstitusiyası ilə və bu qanunla səlahiyyətlərinə aid edilmiş yerli əhəmiyyətli məsələləri müstəqil surətdə həll edir. Bələdiyyələr bərabərlik əsasında qurulur və fəaliyyət göstərir («Bələdiyyələrin statusu haqqında» Qanun, 1999).

Dünya təcrübəsində belə qeyd olunur ki, müasir bələdiyyə baxımından bələdiyyənin mövcud olması üçün o, əhali məskunlaşmış icma, şəhər, şəhər icması (ən azı qəsəbə) olmalıdır və bələdiyyə mərkəzi idarəetmədən müstəqil idarəetmə təşkilatı kimi qəbul edilməlidir. Bələdiyyələrə, bələdiyyə sədrələrinə və bələdiyyə üzvlərinə müxtəlif qanun və qaydalarla müəyyən vəzifə və səlahiyyətlər verilir. Bələdiyyələr həm ictimai hüquqa, həm də xüsusi hüquqa əsaslanan əməliyyatlar həyata keçirdikləri üçün hər iki qanunun qaydalarına tabe olaraq hərəkət edirlər. Bir tərəfdən xüsusi hüquqla əlaqədar hüquqi şəxs kimi alqı-satqı, icarəyə götürmə, müqavilələr bağlamaq və vergi ödəyicisi olmaq kimi hüquq və öhdəliklərə malik olmaqla yanaşı, digər tərəfdən də müsadirə etmək kimi ictimai hüquq hüquqlarına malikdir.

Bələdiyyələr onlara qanunla verilmiş səlahiyyətlər baxımından müəyyən xidmətləri göstərməklə yüklüdürlər. Dövlət, bələdiyyələr və digər publik hüquqi şəxslər və ya onların nəzarəti altında olan digər şəxslər və ya təşkilatlar tərəfindən vətəndaşların ümumi ehtiyaclarını ödəmək və ictimai rifahı təmin etmək məqsədi ilə həyata keçirilən davamlı və müntəzəm fəaliyyətlər kimi ifadə olunan “dövlət xidmətlərinin” ölçüləri, dövlət idarəçiliyi sahəsində dəyişikliklər, urbanizasiya və əhalinin artımı kimi səbəblərə görə zamanla dəyişir (ADİU “Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi”, 2010: 276).

Yerli özünüidarə orqanları dövlət idarəçiliyində ictimaiyyətə ən yaxın qurumdur. Buna görə də yerli idarəetmələrdə yerli özünüidarəetmə orqanları əhaliyə təklif etdikləri xidmətləri təkmilləşdirmək üçün strategiyalar hazırlamalı, bunda isə məqsəd cəmiyyətin tələblərinə həssas, iştirakçı, şəffaf, hesabatlı, ictimaiyyətə yaxın, effektiv, səmərəli və keyfiyyətli bələdiyyə sistemi yaratmaq olmalıdır.

Yerli özünüidarəetmə orqanları yerli əhalinin istək və ehtiyaclarını yerinə yetirmək üçün yaradılmış qurumlardır. Bu qurumlar, qeyri-hökumət təşkilatları və özəl sektorlar müəyyən bir bölgədə yaşayan insanların ümumi ehtiyaclarını ödəmək və ictimai fayda təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər görür.

Yerli idarəetmə orqanının nəzarəti altında davamlı və müntəzəm işlər görülməsi yerli xidmətlər adlanır. Bələdiyyə təşkilatları, könüllü təşkilatlar və ya özəl sektor təşkilatları tərəfindən şəhərdə ümumi ehtiyacları ödəmək, ictimai faydanı təmin etmək məqsədilə həyata keçirilən, müvafiq bələdiyyənin məsuliyyəti və nəzarəti altında olan davamlı və müntəzəm fəaliyyətlərə də bələdiyyə xidmətləri deyilir. Yerli özünüidarəetmə orqanı olan bələdiyyələr əhalinin yerli ehtiyaclarını müəyyən etmək və yerli ictimai xidmətlərin bütün növ nəzarət funksiyalarını planlaşdırmaq, təşkil etmək, icra etmək, əlaqələndirmək və yerinə yetirmək üçün məsuliyyət daşıyır. Ənənəvi anlayışa görə, bələdiyyələr onlara tapşırılan vəzifə və xidmətləri öz orqanlarından, avadanlıqlarından və kadrlarından istifadə etməklə yerinə yetirirlər. Yəni onun xidmətlərini tənzimləyən, təşkil edən, icra edən və nəzarət edən bələdiyyənin elə özüdür. Xidmətlərin göstərilməsində bələdiyyə üzvləri və bələdiyyə təşkilatında çalışan işçilər mühüm rol oynayır və xidmətlərin hər bir mərhələsində demək olar ki, söz sahibidirlər. Ona görə də vətəndaşların gözləntilərinə cavab verən xidmətlərin səviyyəsi bələdiyyə işçilərinin fəaliyyətindən asılı olaraq arta və ya azala bilər (Şahin, 2011: 212).

Azərbaycan Respublikasında bələdiyyələr tərəfindən göstərilən xidmətlər “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda öz əksini tapmışdır. Qanunda yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramları bələdiyyə tərəfindən müəyyən edilən vətəndaşlar kateqoriyasına dövlət sosial təminatından əlavə sosial təminatların müəyyən edilməsini ehtiva edir. Həmin təminatlar mütəmadi və birdəfəlik ola bilər. Yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramlarında məqsəd dövlətin həyata keçirdiyi sosial inkişaf proqramlarında nəzərdə tutulmayan və ya onlara əlavə olaraq yerli əhəmiyyətli sosial inkişaf məsələlərini həll etməkdir. Həmin proqramlar təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, yaşayış və qeyri-yasayış binalarının saxlanması və istifadə edilməsi, sanitariya müəssisələrinin təşkili, saxlanması və inkişafı, mənzil tikintisi, yerli əhəmiyyətli su mənbələrindən istifadə, su təchizatının və kanalizasiya təsərrüfatının təşkili,

saxlanması və inkişafı, yanacaq təchizinin və satışının təşkili, bələdiyyə yollarının tikilməsi və saxlanması, yerli nəqliyyat və rabitə xidmətinin təşkili, ticarət, ictimai iaşə və məişət xidmətinin təşkilinə şərait yaradılması, mədəniyyət müəssisələrinin inkişafına yardım göstərilməsi, tarix və mədəniyyət abidələrinin saxlanması, informasiya xidmətinin təşkili, media subyektlərinin fəaliyyəti üçün şərait yaradılması, kimsəsizlərə, xəstələrə, qocalara, maddi imkansızlara, valideyn himayəsindən məhrum olmuş, həmçinin istedadlı uşaqlara əlavə yardım, fiziki tərbiyə və idmanın inkişafına yardım göstərilməsi, əhalinin məşğulluğuna, adamların peşələri üzrə işlə təmin olunmasına gənclərin sosial hüquqi müdafiəsinə, ailə kəndli təsərrüfatının inkişafına kömək göstərilməsi və yerli infrastrukturun digər sahələrini əhatə edə bilər (8). Qeyd olunan bir qisim xidmətlərin keyfiyyətinin ölçülməsi, vətəndaşların bu xidmətlərdən məmnunluğunun müəyyən olunması mühüm məqamdır.

Ədəbiyyatda xidmət keyfiyyətinin ölçüləri müxtəlif yollarla müəyyən edilmişdir. Bunlar bəzən kadr səviyyəsi, obyekt səviyyəsi və maddi səviyyə kimi müəyyən edilsə də, bəzən texniki keyfiyyət və funksional keyfiyyətə olaraq da təsnif olunur (Ərtəğrul, 2001: 46-59). Bəzi tədqiqatçılar xidmət keyfiyyətini proses və nəticənin keyfiyyəti kimi qəbul edərkən, digərləri onu fiziki keyfiyyət, şirkət keyfiyyəti və qarşılıqlı əlaqə keyfiyyəti kimi müəyyən edirlər. Ədəbiyyatda ən çox istifadə olunan xidmət keyfiyyəti ölçüləri aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

Maddi xüsusiyyətlər: Binaların, istifadə olunan avadanlıqların, kommunikasiya materiallarının və personalın görünüşü,

Etibarlılıq: Vəd edilmiş xidməti dəqiq yerinə yetirmək bacarığı,

Cavablılıq: Yerli əhaliyə kömək etmək və operativ xidmət göstərmək istəyi,

Nəzakət: Əhali ilə birbaşa münasibətdə olan işçilər nəzakətli, hörmətli, diqqətli və səmimi olmalıdırlar.

İnandırıcılıq: Xidməti təqdim edən şəxs etibarlı və dürüst olmalıdır,

Giriş: Əlaqə asanlıqı və lazım olduqda əlçatanlıq,

Ünsiyyət: Əhalinin başa düşə biləcəyi dildə məlumatlandırılması və problemlərinizi dinləmək,

Empatiya: Özlərini yerli əhalinin yerinə qoyan işçilər və əhaliyə fərdi diqqət yetirmək.

Yuxarıda qeyd olunan bu ölçüləri bilmək və xidmətdən yararlanan əhalinin narazılıqlarının səbəblərini öyrənmək onların ehtiyac və istəklərinə uyğun olaraq xidmətlərin icrası ilə bağlı lazımı tənzimləmələri etməyə imkan verir və xidmətin effektivliyini artırır. Bu kontekstdə xidmət keyfiyyəti vətəndaşların xidməti aldıqdan sonra yaratdığı hissdır və onların sözügedən xidmətdən nə dərəcədə razı və ya narazı olduqlarını ifadə edir. Buna görə də xidmət keyfiyyəti anlayışı; Xidmət alanın ehtiyac və gözləntiləri, xidmətin bunlara uyğun olması lazım olan xüsusiyyətlər və xidmətin bu xüsusiyyət və keyfiyyətlərə nə dərəcədə malik olması kimi ifadə edilə bilər.

Baxmayaraq ki, bələdiyyələr yerlərdə seçki ilə formalaşan yeganə təşkilatlardır və sakinlər onlardan təkmilləşdirilmiş və öz imkanları daxilində əsas ictimai xidmətlərin təmin olunmasını gözləyirlər, hazırda, bələdiyyələr əhalinin onlardan gözlədiyi vəzifələri həyata keçirmək üçün zəruri maliyyə imkanlarına malik deyillər (10).

Demokratik cəmiyyətlərin qurulmasını dəstəkləyən, gəlir əldə etməyi nəzərdə tutmayan və beynəlxalq təşkilat olan İFES və Alman Texniki Əməkdaşlıq Agentliyinin (GTZ) texniki yardımıyla Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və Avrasiya Fondu (AF) tərəfindən birgə maliyyələşdirilən və Weitz İnkişaf Araşdırmaları Mərkəzi tərəfindən 2000-ci illərin əvvəlində Azərbaycan Respublikasının bəzi rayonlarında bələdiyyələrin göstərdiyi xidmətlərlə əlaqədar tədqiqat aparılmış və hesabat hazırlanmışdır. Hesabatın əsas məqsədi Azərbaycanın seçilmiş bələdiyyələrində bələdiyyə xidmətlərinin göstərilməsində ehtiyacların qiymətləndirilməsi və bələdiyyələrin maliyyə, texniki, inzibati və sosial imkanlarına uyğun olaraq əlavə xidmətlərin və pilot layihələrin təmin edilməsi olmuşdur. Analiz edilən xidmətlər təhsil, səhiyyə, yerli infrastruktur olmuşdur. Heyətin tədqiqatları göstərir ki xidmətlərin göstərilmə səviyyəsi xidmətin göstərilməsi, xidmət vahidlərinin əlverişliliyi, təchizat və avadanlıq baxımından ümumən zəif olduğu qənaətinə gəlinmişdir. Xidmətlərin çoxu hakimiyyət tərəfindən İcra hakimiyyəti orqanları tərəfindən göstərilir. Hesabatın əsas nəticəsi kimi bələdiyyələrin ən birinci problemi maliyyə çatışmazlığı

olaraq göstərilirdi. Həmin dövr ilə müqayisədə müasir zamanda bu gün ölkə bələdiyyələri dövlət siyasətini dərinədən başa düşən, qiymətləndirən və ona dəstək verən bir orqana çevriliblər. Bələdiyyələr reallıqları görür və öz fəaliyyətlərini bu zəmin üzərində qururlar (Gorelik, Sofer, 2004: 82).

Vergi sisteminin təkmilləşdirilməsində, mülkiyyətin müəyyən edilməsində, bələdiyyə-vətəndaş münasibətlərinin qurulmasında da irəliləyiş hiss olunmaqdadır. Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dövlət bələdiyyələrinin inkişafında maraqlıdır və bu sahəyə lazımı diqqət yetirilir. Yerli özünüidarəyə həsr olunmuş 30-a yaxın qanun, bələdiyyələrin fəaliyyətinin istiqamətlərini tənzimləyən 200-dən çox qərar, fərman, sərəncam və əsasnamənin qəbul edilməsi bunu deməyə əsas verir. Əlbəttə, bu gün bələdiyyələrin fəaliyyətində bir çox nöqsanlar, çatışmazlıqlar, həllini gözləyən problemlər mövcuddur. Ancaq bəzi insanların səsləndirdiyi kimi, bələdiyyələr tam səlahiyyətsiz, fəaliyyəti nəzərə çarpmayan, kimdənsə asılı orqanlar deyildir. Əgər yerli özünüidarəetmə orqanları əsaslı qanunlarla tənzimlənən səlahiyyətlərə və imkanlara malikdirlərsə, onların səmərəli işləməsi üçün ölkədə lazımı şərait yaradılsa, mövcud nöqsanları tamamilə dövlətin adına yazmaq olmaz. Bu problemlər əsas etibarlı ilə yerli əhalinin məlumatsızlığı, bəzi məqamlarda məsuliyyətsizliyi ilə də əlaqədardır. Belə ki, bələdiyyələrin üzleşdiyi ən çətin problemlərdən biri bələdiyyə büdcələrinin formalaşmasının əsas mənbələrindən hesab olunan yerli vergi və ödənişlərinin əhali tərəfindən vaxtında ödənilməməsi və ya heç ödənilməməsidir. Bu halda müəyyən ərazidə məskunlaşmış əhali öz üzərinə düşən məsuliyyəti dərk etməməklə, vergilərdən yayınmaqla bələdiyyələrin işinin çətinləşdirilməsində əsas rol oynayır və buna görə də bələdiyyələrin öz üzərinə düşən xidmətlərini yerinə yetirməsinə müəyyən mənada təsir etmiş olur. Yerli ödənişlərin hesablanması və yerli verginin alınması üçün təkmil təsir mexanizminin yaradılması çox əhəmiyyətlidir.

Yerli əhalidən yerli vergi və ödənişlərin toplanması ilə bağlı bələdiyyələrlə aralarında yaranan problemlərin həlli üsullarının da təcrübədə geniş istifadə olunduğunun şahidi ola bilmirik. Əgər hər hansı bir sakin vergilər ödəməkdən boyun qaçırırsa, onu müəyyən formalarla gecikdirirsə bu zaman bələdiyyələr ilk növbədə həmin sakini bu problemlə əlaqədar xəbərdar edir, onun ünvanına məktublar göndərilir. Lakin bu xəbərdarlıqların bir nəticə verməməsi mövcud problemli situasiyanın daha da uzanmasına səbəb olur. Bu baxımdan bələdiyyələrin problemləri ilə bağlı məhkəməyə müraciət etməsi, tərəflərin məhkəməyə dəvət olunaraq yaranan problemə məhkəmə prosesinin çəkişmə prinsipi əsasında baxılmasını, bununla bağlı qanunvericilikdə əlavələrin edilməsini məqsədamüvafiq hesab edirik.

Belə ki, AR Vergi Məcəlləsinə və digər qanunlarına əsasən müvafiq yerli (bələdiyyə) vergilər və ödənişlər ödənilmədikdə, bələdiyyənin vergi xidməti orqanlarının vəzifəli şəxsləri tərəfindən müvafiq akt tərtib edilir. Həmin aktda onun tərtib edildiyi tarix və yer, aktı tərtib etmiş şəxslərin vəzifəsi, soyadı, adı, atasının adı, yerli (bələdiyyə) verginin və (və ya) ödənişin ödəyicisi barədə məlumat, müvafiq verginin və (və ya) ödənişin növü (adı), AR Vergi Məcəlləsinin və digər qanunların pozulmasını təşkil edən konkret hal (hallar) və həmin pozuntulara görə məsuliyyəti nəzərdə tutan AR Vergi Məcəlləsinin və digər qanunların konkret maddələri göstərilməli, ödəyiciyə müvafiq vergini və (və ya) ödənişi ödəmək təklif edilməlidir. Tərtib edilmiş akt bələdiyyənin sədrinə (yaxud onun müavininə), surəti isə ödəyiciyə təqdim edilir.

Ödəyici bələdiyyə vergi xidməti orqanının aktı ilə razılaşmadıqda, aktın alındığı gündən 30 gün müddətində akta və ya onun ayrı-ayrı hissələrinə öz etirazını yazılı surətdə bildirməyə bilər.

Ödəyici tərəfindən bələdiyyə vergi xidməti orqanının aktı üzrə yazılı izahat və ya etiraz təqdim edildikdə, həmin akta ödəyicinin və ya (və) onun nümayəndəsinin iştirakı ilə baxılır. Akta baxılmanın yeri və vaxtı haqqında ödəyiciyə vergi xidməti orqanı tərəfindən ən azı 3 iş günü əvvəl məlumat verilməlidir. Ödəyici (onun nümayəndəsi) üzrlü səbəb olmadan müzakirəyə gəlmədikdə, məsələyə onun iştirakı olmadan baxılır.

Yuxarıda qeyd edilmiş müddət bitdikdən sonra 15 gün ərzində bələdiyyə öz vergi xidməti orqanının aktına baxır və ödəyiciyə münasibətdə qanunla müəyyən edilmiş hallarda yerli (bələdiyyə) vergi və ödənişlər barədə qanunvericiliyin pozulmasına görə məsuliyyət tədbirlərinin

tətbiqi üçün məhkəməyə müraciət edilməsi barədə qərar çıxarır, yaxud belə qərarın çıxarılmasından imtina edir (12). Belə bir nəticə əldə edirik ki, yerli (bələdiyyə) vergilər və ödənişlər üzrə vaxtı keçmiş borcların, hesablanmış faizlərin məcburi qaydada alınması və maliyyə sanksiyalarının tətbiq edilməsi üçün bələdiyyələr öz vergi xidməti orqanının təqdimatı əsasında (kəonüllü ödəniş halları istisna olmaqla) məhkəmələrə müraciət edirlər.

Göründüyü kimi qanunvericilikdə öz əksini tapmış, tətbiq edilməli olan bu prosedur təcrübədə geniş istifadə olunarsa bələdiyyələrin sakinlərlə olan maliyyə problemləri aradan qalxa bilər, vergilərin vaxtında ödənilməsi təmin olunar, beləliklə, bələdiyyələr tərəfindən də göstərilən xidmətlərin keyfiyyəti artar. Bu həm əhalinin məmnunluğunu təmin edəcək, həm də bələdiyyələrin işinin düzgün qurulmasına dəstək olmaqla, nümunəvi yerli özünüidarəetmə sisteminin qurulmasına təkan verəcəkdir.

Bələdiyyələrin yerli əhaliyə olan xidmətlərinin əhəmiyyətini qiymətləndirərkən bələdiyyə sisteminin inkişaf etdiyi ölkələrin təcrübəsindən yararlanmaq mümkündür. Bu zaman qardaş ölkə - Türkiyənin təcrübəsinə nəzər yetirməyi zəruri sayırıq. Türkiyədə bələdiyyə mənsub olduğu bölgənin bütün yerli problemləri ilə məşğul olur, bölgəni tanıtdırmaq, yeni iş yerləri açmaq üçün potensialını artırmağa çalışır. “Selçuk” bələdiyyə sədri Dahi Zeynel Bakıcı Türkiyədəki bələdiyyələr ilə bağlı “bizdə bələdiyyəçilik beşikdən məzara qədərdir. Yəni, yeni doğulan bir körpənin ehtiyaclarını qarşılamaqdan tutmuş vəfat edən bir adamın ailəsinin duya biləcəyi bütün ehtiyaclar qarşılanır” deyər qeyd edir. Türkiyədə yerli qurumlar bələdiyyə yerli və ərazi yollarını düzəldir, ona nəzarət edir, küçələrin təmiz saxlanmasına, o cümlədən, məişət tullantılarının daşınmasına məsuliyyət daşıyır, parklar salır, ətrafin göz oxşayan olması üçün işlər görür (çiçəklər, ağaclar əkir, ona qulluq edir), mədəniyyət və idman sahələrini diqqətdən kənara buraxmır. Bu xidmətlərin göstərilməsi Azərbaycan Respublikasında “Bələdiyyələrin statusu haqında” qanunda da öz əksini tapmışdır. Lakin müəyyən maliyyə problemləri ilə əlaqədar bunların tam tətbiq edildiyinin şahidi ola bilmirik. Hesab edirik ki, aktuallığını qoruyan maliyyə məsələləri öz həllini taparsa, bələdiyyələrin səlahiyyətləri digər qurumların səlahiyyətlərindən tam şəkildə fərqləndirilib dəqiq müəyyən olunarsa, bələdiyyələrin fəəaliyyətinə nəzarət daha da sərtləşdirilərək sui-istifadə hallarının qarşısı alınarsa Azərbaycan Respublikasında da nümunəvi yerli özünüidarəetmə sisteminin yaradılmasına nail olmaq mümkündür.

Nəticə etibarını ilə, bələdiyyələr həm yerli ictimai ehtiyacları cavab verən xidmətlər təqdim edirlər, həm də ictimaiyyətə ən yaxın idarəçilik qurumları olduğundan mühüm rol oynayrlar. Xüsusilə son illərdə mərkəzi dövlət xidmətlərinin bir hissəsinin yerli özünüidarəetmə orqanlarına - bələdiyyələrə verilməsi ilə əlaqədar təkliflər və fikirlər olduğundan bələdiyyələr üçün xidmət keyfiyyəti və vətəndaş məmnunluğu anlayışları daha çox məna kəsb edir.

Nəticə

Etibarlı gələcək yerli özünüidarəetmə orqanlarından ümumi qəbul edilmiş beynəlxalq təcrübəyə və obyektiv gerçəkliklərə əsaslanaraq formalaşmanı labüd edir (Mavili, Ünlü, 1995: 42-50). Ona görə ki, bələdiyyələr respublikamızın dayanıqlı və sürətli inkişafı və əhalinin daha yaxşı yaşamaq zərurəti şəraitində öz fəəaliyyət istiqamətlərini düzgün formalaşdırmaq və bu zaman yaranan problemləri həll etmək baxımından operativ bir orqana çevrilməklə yanaşı, həm də öz strukturlarını daima təkmilləşdirməlidirlər. Xırda, maliyyə imkanları məhdud olan orqanların fəəal, yaxşı iş təcrübəsinə və bacarığa malik, daha da böyük bələdiyyələrlə birləşməsi yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəəaliyyətində əsaslı dönüş yaratmaqla dahada böyük inkişafa nail ola bilər. Bələdiyyələrin gələcəkdə birləşməsi inzibati və digər xərclərin azalmasına, mülkiyyətin genişlənməsinə, kədr çatışmazlığının aradan qaldırılmasına və görülmə işlərə nəzarətin daha yaxşı həyata keçirilməsinə təkan yaradar.

Digər tərəfdən, bələdiyyələrə öhdəsindən gələ biləcək əlavə səlahiyyətlərin verilməsi də vacibdir. Bu, kommunal xidmət, yaşllaşdırma, təmizlik-abadlıq, suvarma və sair sahələr ola bilər. Bələdiyyə büdcəsinin artırılmasından və formalaşdırılmasından ötrü vergidən yayınanlara qarşı, eləcə də mədən və əmlak vergilərinin, küçə reklamları üzrə ödənişlərin hesablanması və yerli

verginin alınması üçün təkmil təsir mexanizminin yaradılması çox əhəmiyyətlidir. Bəzi bələdiyyələrə öz əmlaklarına mülkiyyət hüququnu təsdiq edən sənədlərin verilməməsi də narahatlıq doğuran haldır.

Azərbaycan bələdiyyələri öz fəaliyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının, mövcud qanunlarımızın, "Yerli özünüidarəetmə" haqqında Avropa Xartiyasının tələblərinə uyğun qurmağa və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına öz töhfələrini verməyə qadirdirlər. Yerli özünüidarəetmə orqanlarının gələcək səmərəli fəaliyyəti, əhali ilə sağlam, işgüzar münasibətlərin yaradılması, faydalı işin təşkili, seçicilərin etimadının qazanılması bələdiyyələrin özündən çox asılıdır. Bunun üçün hər bir bələdiyyə üzvündən təşkilatçılıq bacarığı, işə doğma münasibət, operativlik və prinsiplilik tələb olunur. Hesab edirik ki, bələdiyyələrimiz onlara yaradılan imkan və şəraiti düzgün qiymətləndirəcək, gələcəkdə də seçicilərin onlara göstərdiyi etimadı doğruldacaqlar.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası <https://e-qanun.az/framework/897>
2. Əsgərov, Z. (2010). Konstitusiya hüququ (dərslük). Bakı.
3. Seyidov, N. (2003). "Bələdiyyələr, beynəlxalq təcrübə və yerli qanunvericilik". Bakı.
4. Straşun, B.A., Abdullayev, E. (2001). Xarici ölkələrin konstitusiya hüququ. Dərslük. Ümumi hissə. I cild, ABU.
5. «Bələdiyyələrin statusu haqqında» Qanun. (1999). Bakı.
6. ADİU "Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi". (2010). Bakı, 278 s.
7. Şahin, Z. (2011). "Bələdiyyə xidmətləri və xidmət keyfiyyətindən vətəndaş məmnunluğunun ölçülməsi" (Konya il mərkəzi nümunəsi) (Dövlət İdarəetmə Bölməsi İdarəetmə Elmləri Magistrlik dissertasiyası). Karaman, 212 s.
8. <https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/belediyyeler-inkisaf-problemler-ve-vezifeler-41774>
9. Ərtoğrul. (2001). "Yerli Hökumətlərin Xidmət Təminatında Alternativ Metodlar", Balıkesir Universiteti Sosial Elmlər Jurnalı, Sayı: 6, s.46-59.
10. <http://seyyah.az/news/3006?country=0&city=0&minprice=200&maxprice=550&t=1>
11. Gorelik, M., Sofer, R. (2004). "Bələdiyyə Xidmətlərinin İnkişafı üçün Ehtiyacların Dəyərləndirilməsi" (hesabat)-Weitz İnkişaf Araşdırmaları Mərkəzinin hesabatı, 82 s.
12. AR Vergi Məcəlləsi <https://e-qanun.az/framework/46948>
13. Mavili, A., Ünlü, E. (1995). "Xidmətin Keyfiyyətinin və Effektivliyinin Ölçülməsində Qiymətləndirmə Araşdırmalarının Rolü", 1. Sistem Mühəndisliyi və Müdafiə Tətbiqləri Simpoziumu, Hərbi Akademiya. Ankara, s.42-50.

Göndərilib: 16.01.2024

Qəbul edilib: 21.03.2024